

ЗАПАДНИ УНИВЕРЗИТЕТ У ТЕМИШВАРУ
Филолошки, историјски и теолошки факултет
Колектив за српски и хрватски језик и књижевност

ЖИВОТ ПОСВЕЋЕН ТРАГАЊУ ЗА ЕТНИЧКИМ ИДЕНТИТЕТОМ

**Зборник у част универзитетском професору др
Михају Миљи Радану
поводом 65. рођендана**

Уредници:

Маца Царан Андрејић
Миљана-Радмила Ускату

Тимишвар, 2019.

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Colectivul de Limba și Literatura sârbă și croată

O VIAȚĂ DEDICATĂ CERCETĂRII IDENTITĂȚII ETNICE

**Volum omagial dedicat
prof. univ. dr. Mihai Milja Radan
la a 65-a aniversare**

Volum îngrijit de:

Mața Țaran Andreici
Miliana-Radmila Uscatu

Timișoara, 2019

Издавачка кућа Западног универзитета у Темишвару
Editura Universităţii de Vest din Timișoara

Уредници: доц. др Маца Царан Андрејић, доц. др Миљана-Радмила
Ускату

Volum îngrijit de: lect. dr. Mața Țaran Andreici, lect. dr. Miliana-
Radmila Uscatu

Рецензент: унив. проф. др Жива Милин
Referent științific: prof. univ. dr. Jiva Milin

Лектура и коректура: проф. Димитрије Савић
Lectura și corectura: prof. Dimitrije Savić

Технички уредник: приправник др Адријан Кантар
Redactor tehnic: asist. univ. dr. Adrian Cîntar

Корице: Касандра Паул-Трифу
Designer copertă: Casandra Paul-Trifu

Срето З. Танасић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

О ИСКАЗИВАЊУ ПОСТЕРИОРНОСТИ У ЛИСТУ *НАША РЕЧ*

У раду се говори о исказивању значења постериорности предлошко-падежним конструкцијама у простој реченици и временском клаузом у сложеној реченици у листу Савеза Срба у Румунији *Наша реч*. Радом се жели показати која се средства савременог српског језика за ова значења јављају у *Нашој речи* и има ли у том погледу озбиљнијих размимоилажења језика овог листа на српској периферији и остатка савременог српског језика.

Кључне речи: српски језик, временско значење, постериорност, предлошко-падежне конструкције, временска реченица

Лист *Наша реч* је недељно гласило Савеза Срба у Румунији, покренут 5. јануара 1990. године. Оно што је важно напоменути јесте да уз редакцију има и лектора, што значи да је редакцији стало до тога да лист његује књижевни језик. У раду ће се посматрати средства којим се исказује један тип времена – временска постериорност и то предлошко-падежне конструкције и временске реченице с таквом службом. Циљ рада је да покаже, на ограниченом корпусу, која се средства између оних којим српски стандардни (књижевни) језик располаже јављају у овом листу. Тим желим да упоредим језик овог листа са савременим српским језиком, да провјеримо да ли се учени Срби у Румунији¹ служе српским стандардним језиком и у којој мјери користе средства савременог српског језика. Са сличним циљем писао сам недавно о неким синтаксичким питањима српског језика у овоме листу (Танасић 2017).

Како рекосмо, значење постериорности се у савременом српском књижевном језику исказује предлошко-падежним конструкцијама и

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

¹ Овај рад пишем у част колеге и пријатеља Миље Н. Радана, професора Западног универзитета у Темишвару, на коме студирају српски језик младе генерације Срба (и други), професора многозаслужног за проучавање и неговање српског језика у Румунији, чему је дао леп допринос и сам својим истраживањима и залагањем.

временским реченицама, као и прилозима, што неће бити предмет пажње у овоме раду.

У српском језику значење постериорности међу падежима најчешће исказује генитив с предлозима *од, иза, после, након* и локлатив с предлогом *по*. Користи се и акузатив с предлозима *за* и *кроз* у значењу квантификације времена. Такође слободан инструментал и инструментал с предлозима *за* и *са* може исказивати значење постериорности. У прегледаним бројевима листа нисам нашао примере са акузативом и инструменталом, што не значи да се и не појављују; овај рад се заснива ипак на мањем корпусу.

Предлог *од* уз генитив се јавља за временску одредбу неке радњер/ситуације. Тако је у следећим примјерима:

[1]

1. Наведено је да се *од 2017.* године бележи благо опадање прикупљање средстава ван буџета (30. 03. 2018, 4)

2. *Од 1993.* године Савез Срба у румунији додељује Видовданске повеље и захвалнице (30. 03. 2018, 11)

3. Црквене књиге, које се, иначе, у Иванди воде *од 1779.* године, разоткривају да се света тајна крштења готово више не врши у српској цркви (30. 03. 2018, 22)

4. Општина Пожежена (...), још *од почетка* деведесетих, нема спортско игралиште (27. 05. 2016, 7)

Као што се види, овај предлог најчешће долази испред броја који исказује годину. У посљедњем примјеру уз тај предлог је девербативна именица *почетак* у улози партикуларизатора временског периода, а могла би се у таквој позицији наћи и друга именица која значи неки временски одсјек.

У прегледаној грађи пронађени су и примјери конструкције *после* са генитивом у овоме значењу:

[2]

1. Свету литургију улепшало је појање семиклушког хора, а *после опхода* око цркве уследило је резање славског колача (28.09.2018, 4);

2. Сутрадан је, с почетком у 9.00 часова, *после* посете спомен-соби бораца Отаџбинског рата у Гацку и полагања цвећа на споменик погинулим српским борцима био отворен научни скуп историчара (28.09.2018, 13);

3. А још одмалена ишли смо да радимо, нарочито *после* '49. године, када се код нас основао колектив (30. 03. 2018, 4);

4. А *после* приредби уследиле су вечери и дружења (21. 09. 2018, 20);

5. Нешто *после* десет сати почело је шаховско надметање (21. 09. 2018, 17);

6. *После* Француске револуције крајем 18. века (1789) и пада Бастиље, када је народ усвојио слоган „Слобода, једнакост и братство“, један од највећих књижевника онога времена је рекао и написао да слобода не доноси са собом и истину политичара према грађанима (21. 09. 2018, 21);

7. *После* презентације, кандидати за функцију председника Савеза Срба у Румунији су одговарали на питања која су им била постављена од стране присутних (15. 04. 2016, 9);

8. *После* завршетка средње школе 1965. одлази на служење војног рока (15. 04. 2016, 13);

9. Неки су се, ипак, *после* извесног времена снашли, али чика Гавро и његов ортак Велко – никако (15. 04. 2016, 18);

10. *После* усвајања записника од прошле седмице и усвајања дневног реда, усвојен је и допунски план акција за октобар (12. 10.2018, 9);

11. *После* објављивања ове приче, у јавности је већ почело формирање туристичких група (15. 04. 2016, 4);

12. О резултатима овог такмичења, накнадно ћете сазнати *после* већања жирија (30. 03. 2018, 18);

С овим предлогом јављају се девербативне именице, али и оне које значе неки временски одсек.

У језику листа *Наша реч* често се јавља предлог *након*; тако је у следећим примјерима:

[3]

1. Овај састанак је, *након* 45 година од матуре, био посебно емоционално обојен (28.09.2018, 4);

2. *Након* Собрања уследио је обред резања славског колача (28.09.2018, 9);

3. *Након* културнои-уметничког програма, на сцени су своје певачко умеће представили Ивана Тодоровић, Јасмина Фењац и Пера Тодоровић у пратњи оркестра „Темишварски споменари“ (28.09.2018, 15);

4. Господин Жива Момир има 83 године и члан је фенлачке парохије још од *ћачког доба* ((28.09.2018, 9);

5. Најинтересантнији ми је бико, *након* завршетка факултета, тај реални сусрет с људима (19.10.2018, 6);

6. *Након* низа година тишине и обамрлости, у Петровом селу организована је манифестација “Чување традиције“ (28.09.2018, 12);

7. *Након* обимних радова на уређивању и обнови, залагањем људи добре воље, парчански свети храм сада делује као нов (12.10.2018, 7)

8. *Након* стеченог осмогодишњег образовања у Парцу, одлучио је да изучи занат и уписује професионалну школу у граду на Бегеју (12.10.2018, 7);

9. *Након* смештаја гостију и вечере, у 21 ч. Био је приређен балмза све учеснике фестивала (27. 05. 2016, 9);

10. *Након* славске литургије, високо пречасни викар Маринко Марков, присутнима у сараволском храму обратио се захвалном беседом (27. 05. 2016, 14);

11. *Након* шетње по обронцима Фрушке гопре сишли смо у Сремске Карловце(27. 05. 2016, 23);

12. *Након* ручка, имали смо пријем у најстаријој српској гим,назији – Карловачкој (27. 05. 2016, 23);

13. *Након* напорног, али врло интересантног сусрета, срећни и задовољни што смо поред културно-историјских знаменитости Београда упознали и друге објекте, сумирамо утиске (27. 05. 2016, 23);

14. *Након* ове представе и разноврсног и богатог културно-уметничког програма сачињеног од српских народних песама и игара уследило је заједничко дружење (6.05. 2016. 15).

Овај предлог забиљежио је у својој великој синтакси и М. Стевановић (1991: 341–342) и даје примјере како од хрватских тако и од српских писаца – један од Радоја Домановића, а наводе га у својој граматици и Станојчић и Поповић (2005: 284). Ипак је Ивана Антонић имала потребу да нагласи да је он заступљен у савременом српском језику: „...предлог *након*, нарочито уз девербативне именице, све чешће се среће и у говорном и у писаном језику“ (Антонић 2005: 157). А у нормативној граматици Предрага Пипера и Ивана Клајна наглашава се да он није кроатизам и да припада српском језику: Погрешно је избегавати предлог *након* као кроатизам (Пипер и Клајн 2014: 334). Ове напомене говоре ипак да су се српски писци уздржавали од употребе овог предлога, о чему сам детаљније говорио у једном своме раду (Танасић 2015: 147–152).

У прегледаним листовима нашао сам и примјере за употребу локатива с предлогом *по* у функцији исказивања значења постериорности:

[4]

1. *По доласку* у Београд професорима и ученицима наше школе је приређен срдчан пријем (27. 05. 2016, 23);

2. *По окончању* опхода, поворка се зауставила пред црквеним дверима Саборног храма Вазнесења Господњег сан (06. 05. 2016. 9).

Треба напоменути да према увиду у овај, ограничени, корпус локатив знатно рјеђе од генитива врши ову функцију у листу *Наша реч*. Два пронађена примјера имају глаголске именице у локативу, мада се у овој функцији облик локатива може јавити и с другим именицама, које означавају неку тачку на временској оси – називи празника (по Божићу, по Ускрсу).

Кад су посриједи временске реченице, треба рећи да се временска клауза у њима често уводи с везником *кад*. Тако је у следећим примјерима:

[5]

1. *Кад* тесто почне да се одваја од суда и по њему почну да искачу клобуци, значи да је довољно мешано (30. 03. 2018, IV);

2. Готова је *кад* напуни суд, то јест када се удвостручи (30. 03. 2018, 4);

3. Највероватније ћу бити професорка игре *кад* порастем, али до тога има још много (30. 03. 2018, 21);

4. *Када* дођем кући из школе, урадим домаћи и брзо излетим напоље (30. 03. 2018, 21);

5. Слика постаје јаснија *када* се отворе венчане књиге (30. 03. 2018, 22)

6. Међутим *када* се у истој цркви отворе књиге крштења и склопљених бракова бројеви у њима огољују некадашњу српску претежност у селу (30. 03. 2018, 22);

7. *Када* је председник Месне организације Савеза Срба у Мачевићу Радослав петко прочитао шифру ... зачули су се поклици радости и бурни аплауз (21. 09. 2018, 19);

8. Тек *када* избори прођу и слегну се утисци, народ полако увиђа коме је поверио глас и уступио власт на одређени период (15. 04. 2016, 15);

9. *Када* понекад нешто зашкрипи у овом „пакленом“ механизму, светски моћници и банке „измисле“ кризу(15. 04. 2016, 15);

10. *Када* су почетком XX века наши људи понадали да је Америка добра прилика да се заради, отишли су и неки Ченејци (15. 04. 2016, 18);

11. А *када* се чика Гавра вратио, дочекао га је његов блиски рођак, неки Сава (15. 04. 2016, 18);

12. А *када* је објекат отворен укинута је и „каламандра“ (15. 04. 2016, 19);

13. Али *кад* оствариш један сан, почињеш да сањаш други, мало већи сан (6.05. 2016. 7);

14. Као и свако дете, *када* се врати из вртића, игру само настави и код куће (15. 04. 2016, 20);

15. А *кад* сам при повратку заспо на задњем седишту кума Лазине дачије, сам снево...(12.10.2018, 21);

16. Учимо и вежбамо да кажемо Дobar дан! *када* неко уђе или изађе, да знамо шта је колона (21.09.2018, 5).

Временска реченица се у овим примјерима, дакле у листу *Наша реч*, понаша како се и иначе понаша у српском језику кад има ову вриједност: у временској клаузи долази глагол свршеног вида, а у управној може бити свршеног или несвршеног вида.

И у Нашој речи јављају се примјери временски реченица код којих се временска клауза уводи везником *након што*. Такви су:

[6]

1. *Након што* су окитили свети гроб, верници су дошли у поноћ да се помоле, запале свеће и потврде Исусово васкрснуће сан (6.05. 2016. 8);

2. Поворка се зауставила пред црквеним дверима Саборног храма Вазнесења Господњег, а *након што* је свештеник отворио врата и сви ушли кроз отворена врата храма...сан (6.05. 2016. 9).

Појава овог везника у временској реченици карактеристична је за савремени српски језик, он је раније заобилажен, тј. заобилазили су га српски писци двадесетог вијека јер је сматран за кроатизам. Нема га ни код писаца који потичу са западнијег српског подручја (Матавуљ, Дучић, Кочић) или се употребљавају врло ријетко (Ћипико, десница) (више о томе у Танасић 2005). Овај везник се не налази у великој Стевановићевој синтакси, али се наводи у граматици Ж. Станојчића и Љ. Поповића (стр. 317). Међутим, данас је он уобичајен у језику штампе, разговорном језику, па и код млађих писаца.

Појаву и ширење везника *након што* условљава чињеница да се везник пошто у последње вријеме све више из временске сфере повлачи у сферу узрочности, што је у нашој литератури већ забиљежено, а о чему сам и сам подробније говорио у посебном раду

(Танасић 2013). Такве реченице, реченице с узрочним значењем везника пошто, јављају се и у *Нашој речи*, нпр.:

[7]

1. У то време није било струје, а *пошто* је Белобрешка погранично село, да би доказали Југославији да је овде комунизам и да влада благостање, уведен је електрицитет и функционисала је разгласна станица (30. 03. 2018, 4);

2. Пошто је било одређено да програм манифестације нпоичне у поподневним сатима, чланови наших друштава искористили су прилику да посете Синају (21. 09. 2018, 20);

3. Тамо су они муком долазили до посла, јер се тражило да знају енглески, а *пошто* нису били какви мајстори, радили су и најгоре послове (15. 04. 2016, 18);

4. *Пошто* сваке године задужбина награђује по једног члана наше заједнице, прихваћено је да то овог пута буде поклон сан (6.05. 2016. 16).

Све ово разлог је да се у новијим граматикама истиче да везник након *што* припада српском језику. Тако у граматичи П. Пипера и И. Клајна читамо:

„Ни предлог *након*, ни везник *након што* нису кроатизми (како се понекад тврди) и нема разлога да се избегавају као туђице у српском језику“ (Пипер и Клајн 2014: 509).

Слично о овим реченицама пише и Ивана Антонић:

„Уочава се, у дужем временском раздобљу, тенденција повлачења везника ПОШТО из поља темпоралности ... а успостављања, па и стабилизовања, током последњих деценија, везника НАКОН ШТО будући да се и предлог НАКОН са генитивом и поред предлога после с генитивом и са значењем постериорности оријентационог типа исто тако успоставио у систему предлошких јединица у савременом стандардном српском језику“ (Антонић 2018: 319).

Из досад реченог проистиче да се временска детерминација помоћу предлошко-падежних конструкција у простој и временске клаузе у зависносложеној реченици у листу *Наша реч* врши у основи на исти начин као што је то и иначе у савременом српском стандардном језику. Језик овог листа, а то ће рећи књижевни језик Срба у Румунији, прати развојне тенденције у савременом српском језику.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић 2005 – Ивана Антонић, *Синтакса и семантика надежа*, Предраг Пипер и др. *Синтакса савременога српског језика; Проста реченица*, у редакцији академика Милке Ивић, Институт за српски језик САНУ, Београд, Београдска књига, Београд и Матица српска Нови Сад, 119–300.
- Антонић 2018 – Ивана Антонић, *Реченице с временском клаузом*. Предраг Пипер и др., *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*; у редакцији академика предрага Пипера, Матица српска, Нови Сад – Институт за српски језик САНУ, Београд; 289–363.
- Пипер и Клајн 2014 – Предраг Пипер и Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Друго, измењено и допуњено издање, Матица српска, Нови Сад.
- Станојчић и Поповић 2005 – Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Граматика српског језика*. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе, Десето издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, пето издање, Научна књига, Београд.
- Танасић 2015 – Срето Танасић, *Употреба везника након што у језику српских писаца – (дез)интеграциона црта српског језика*, Значај српског језика и књижевности у очувању интегритета Републике Српске (ур. Милош Ковачевић), Пале 2015, 145–168.
- Танасић 2017 – Срето З. Танасић, *О синтакси језика листа Наша реч*, Исходишта 3, Темишвар – Ниш: Западни универзитет у Темишвару, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2017, 431–448.
- Танасић 2013 – Срето Танасић, *Временско и узрочно значење везника пошто у савременом српском језику*, Јужнословенски филолог LXIX, Београд, 319–334.

Срето З. Танасич

К ВОПРОСУ О ВЫРАЖЕНИИ ПОСТЕРИОРНОСТИ В ЖУРНАЛЕ *НАША РЕЧ*

В работе речь идет о выражении значения постериорности предложно-падежными конструкциями в простом предложении и временной клаузой в сложном предложении в журнале Союза сербов в Румынии *Наша реч*.

Намерение работы – показать какие средства современного сербского языка выражают эти значения в журнале *Наша реч* и имеются ли в этом отношении серьезные расхождения в языке этого журнала на сербской периферии и современного сербского языка в остальных частях.

Проведенный анализ показывает, что временная детерминация с помощью предложно-падежной конструкции в простом и с помощью временной клаузы в сложноподчиненном предложениях в журнале *Наша реч* проводится в основном тем же способом, как и в современном сербском стандартном языке. Язык в этом журнале, т.е. литературный язык сербов в Румынии, сопровождает тенденции развития в современном сербском языке.

Ключевые слова: сербский язык, временное значение, постериорность, предложно-падежные конструкции, временное предложение